

door Hans Veldman

De cruciale kolonel

Edward House maakte van Woodrow Wilson een vechtersbaas én een vreedestichter

De Academische Boekengids 44, mei 2004, pp. 11-12.

Woodrow Wilson won de presidentsverkiezingen in 1916 met de belofte Amerika buiten de oorlog te houden. Maar zijn topadviseur Edward House besliste anders. Een presidentsbiografie en een autobiografische roman werpen nieuw licht op leven en werk van een militair met doorslaggevende ideeën over vrede.

De gangbare opvatting over het ontstaan van het huidige Europa is dat het een direct resultaat is van de Eerste Wereldoorlog en de visionaire wijze waarop de Amerikaanse president Woodrow Wilson de afronding van het Europese conflict begeleidde. In de nadagen van de Eerste Wereldoorlog pleitte Wilson voor universele rechtsbeginselen en een internationale organisatie die deze kon opleggen. Deze interventie vormde de basis voor de politieke en diplomatieke ontwikkelingen van de twintigste eeuw. En ze geldt nog vaak als vertrekpunt voor een debat over de vraag of de Amerikaanse buitenlandse politiek door een isolationistische of een internationale overtuiging wordt gevoed. Hoewel Wilson doorgaans wordt gekarakteriseerd als de geestesvader van het Amerikaanse internationalisme, bezat de president in beginsel weinig kenmerken die met een mondiale geesteshouding van doen hadden. Hij verafschuwde de strijd in Europa en beschouwde de oorlog als het dwaallicht van een op drift geraakte Europese beschaving waar hij het mooie Amerika van afzijdig wenste te houden. Bovendien was hij in 1916 herkozen op basis van zijn belofte de Verenigde Staten buiten de oorlog te houden en had hij veelvuldig gewaarschuwd voor 'de desastreuze gevolgen van een verstrengeling met het nationalistische Europa'.

In de historiografie over de Eerste Wereldoorlog begint de opvatting school te maken dat Wilsons poging de wereldvrede te realiseren ingegeven was door zijn persoonlijke adviseur Edward Mandell House. Deze erfgenaam van een van de meest invloedrijke en vermogende families uit Texas had een groot aandeel in de verkiezing van Wilson als president. Ook diende House de president gedurende zijn ambtsperiode als vriend, adviseur, geheim agent en politiek manipulator. Hij trad zelfs in diens plaats op tijdens de vredesonderhandelingen in Versailles. Je kunt zeggen dat Wilson zijn buitenlandse politiek niet met de daarvoor bedoelde minister voerde, maar met een adviseur, een voorbeeld dat menig president later zou volgen. Franklin Roosevelt steunde bij de formulering van zijn buitenlandse beleid op Harry Hopkins, Richard Nixon op Henry Kissinger, terwijl Bush II zich laat bijstaan door Karl Rove. Maar anders dan deze adviseurs, bekleedde kolonel House geen enkele officiële functie. 'Kolonel' was in de Verenigde Staten van die tijd een eretitel, die vaak niets met wapengekletter te maken had. House manifesteerde zich beslist niet als een luidruchtige militair maar eerder als een diplomaat die op vilten voeten door het strijdgewoel van de oude wereld liep. Hij hield van manipuleren, had in zijn geboortestaat Texas verscheidene gouverneurs aan de macht geholpen, en oefende een grote invloed uit op lokale politieke benoemingen. Maar Texas, hoe groot ook, werd hem te klein. Zijn eerzucht ventileerde hij niet openlijk, maar ze was beslist zeer groot.

In zijn in 1926 gepubliceerde en door Charles Seymour bewerkte dagboeken, *The Intimate Papers of Colonel House*, wekte de kolonel de indruk dat hij het als zijn hoofdtaak beschouwde Wilson ervan te overtuigen dat het voor de wereld noodzakelijk was dat de Verenigde Staten aan de oorlog zouden deelnemen. Hiertoe voorzag hij de president van een idealistische ratio op basis waarvan hij een Amerikaanse deelname aan de oorlog kon legitimeren.

Maar in de loop van de jaren zijn de nodige vraagtekens geplaatst bij de egodocumenten van House. Waarschijnlijk overdreef de kolonel zijn eigen rol als alter ego van de president. Hij wekt de schijn dat Wilson geen eigen visie had op de internationale ontwikkelingen. House presenteert zichzelf als de geestelijk vader van het zelfbeschikkingsrecht, terwijl ingewijden weten - ook toen al - dat Wilson dit concept zelf heeft ontwikkeld. Daarmee kon hij een Amerikaanse interventie voor zichzelf rechtvaardigen. Bovendien was Wilson de eerste die erkende dat het zelfbeschikkingsrecht geen garantie vormt voor een stabiele en rechtvaardige wereldorde. Al tijdens de vredesonderhandelingen in Versailles realiseerde hij zich dat dit ideaal het zaad van tweedracht in zich droeg en onbeheersbare krachten zou losmaken. In de zomer van 1919, toen de onderhandelingen nog in volle gang waren, werd hij bezocht door allerlei delegaties met het verzoek op grond van etniciteit een land of de vorming van een natie toe te staan. Wilson kon deze druk amper aan. Tegen een Ierse delegatie die het recht op afsplitsing van Groot-Brittannië kwam bespreken verzuchtte hij wanhopig dat hij, toen hij het woord 'zelfbeschikkingsrecht' uitsprak, 'geen idee had van de nationaliteiten, die nu dag na dag naar ons toekomen. U hebt geen idee van de angsten die ik uitsta door de hoop die

miljoenen mensen putten uit mijn woorden.'

In zijn dagboeken bekritiseerde House de vasthoudendheid van Wilson in het doorvoeren van het zelfbeschikkingsideaal. Daaruit blijkt dat hij zich niet realiseert dat dit ideaal door Wilson ook uitgedragen werd als een abstract universeel recht met een zeer precieze functie in de Eerste Wereldoorlog, namelijk het ondermijnen van de Duitse, Habsburgse en Ottomaanse imperia.

Maar ondanks de uitvergroting van zijn eigen rol, had de kolonel wel degelijk een dominerende invloed op het Amerikaanse besluit aan de Europese oorlog deel te nemen. Sterker, niet zijn dagboeken, maar een door hem in 1912 anoniem geschreven en onlangs opnieuw uitgegeven romannetje werpt de vraag weer op naar de omvang van zijn invloed op Wilsons binnenlandse en buitenlandse beleid. In *Philip Dru: Administrator*, een politieke novelle die sinds kort ook op internet is te raadplegen, brengt de auteur een hoofdpersoon ten tonele die in zijn handelen een nauwgezette gelijkenis vertoont met hemzelf. In het boekje, met een overigens armoedig plot en geschreven in een matige stijl, is de hoofdpersoon iemand die door zijn slechte gezondheid een militaire carrière misloopt, maar dan leider wordt van een opstand tegen het corrupte Amerikaanse bewind en vervolgens als verlicht dictator het land hervormt om zich ten slotte terug te trekken wanneer in de Nieuwe Wereld de democratie is hersteld. Het kan als een verkapte zelfportret gezien van een man die bewust in de schaduw wilde blijven, maar wiens ambitie groot was.

'Al tijdens de onderhandelingen in Versailles realiseert de president zich dat het ideaal van zelfbeschikking onbeheersbare krachten zal losmaken.'

Een autobiografische schets als voorbode voor het eigen handelen is op zich geen noviteit, maar voor historici kan *Philip Dru* als een belangrijk werk doorgaan. Het voorziet in de essentialia van historisch onderzoek waarin op basis van oude bronnen nieuwe vragen een antwoord kunnen krijgen, dan wel nieuwe antwoorden op oude vragen rijzen. Zodoende is dit in vele opzichten een belangrijke historische bron. Het bevat een uitgebreide schets van de misstanden in de Amerikaanse samenleving omstreeks 1910 en mogelijke oplossingen ter beteugeling van de excessen van het vroeg-twintigste-eeuwse Amerikaanse kapitalisme. Het is opmerkelijk dat president Wilson twee jaar later de aangedragen adviezen in overheidsbeleid vertaalde en dat de auteur zelf een belangrijke rol speelde in de uitwerking van dit hervormingsbeleid. In een documentaire uit 1995 karakteriseerde CNN de roman als 'de belangrijkste vergeten publicatie in Amerika', als het boek dat de ideologische grondslag vormde voor het hervormingsgezinde beleid van Wilson. Dat beleid vormde het startpunt van de staatsbemoeienis met het conflict tussen arbeid en kapitaal dat de moderne Amerikaanse geschiedenis kenmerkt. Wilsons New Freedom, zoals hij zijn regeringsprogramma noemde, was in menig opzicht de eerste fase van Roosevelt's New Deal, Trumans Fair Deal, Kennedy's New Frontier en Johnsons Great Society.

Op het voorblad van *Philip Dru* staat in ouderwets, bijna marxistisch jargon dat het boek opgedragen is aan de 'vele ongelukkigen die zonder kansen leven in een sociale structuur waarin mannen, vrouwen en kinderen uitgebuit worden door het kapitaal'. De missie van de hoofdpersoon is het aangaan van een strijd tegen de heersende klasse, met het uiteindelijke doel een wereld te scheppen waarin geen plaats meer is voor legers en douanebarrières, en waarin vriendelijke handelsrelaties zullen bestaan. Bovendien had Dru het verheven streven de wereld te bevrijden van het kolonialisme en een instituut te ontwikkelen dat toezicht zou houden op de goede relaties tussen landen. Hij had zich ideologische doelen gesteld die later werden opgenomen in Wilsons New Freedom. Een belangrijk element van diens beleid was immers de bevordering van vrijhandel, de hervorming van het monetaire systeem, en de strijd tegen de grote ondernemingen in de vorm van antitrustwetgeving. De organisatie die toezicht moest houden op de relaties tussen naties was natuurlijk de Volkenbond, het instituut waarvoor Wilson zich zo onverzettelijk zou inzetten en dat zijn politieke ondergang zou inluiden.

Opvallend is dat de epiloog geschreven werd door de toenmalige Engelse minister van Buitenlandse Zaken, Edward Grey. Grey legt uit dat het 'co-partnership' tussen ondernemer en arbeider de ziel van de moderne samenleving vormt. Greys nawoord heeft echter weinig te maken met de novelle zelf. Zijn betekenis als medeauteur illustreert des te meer het ultieme doel van *Philip Dru*: een bijdrage leveren aan het idee dat de Verenigde Staten en Groot-Brittannië een 'co-partnership' moeten vormen opdat Duitsland, het grote gevaar van de oude wereld, bezworen kan worden. Dat Grey naar de Amerikanen lonkte was begrijpelijk. Binnen de Britse regering was hij het meest uitgesproken over de wens om tegen Duitsland op te treden. Hij gold ook als de architect van het geheime Verdrag van Londen (26 april 1915), op basis waarvan Italië zich aansloot bij de geallieerden en de Britten trachtten de Amerikanen in het geallieerde kamp te halen.

Saillant is dat House en Grey in het voorjaar van 1915 een geheime briefwisseling voeren waarin voor het eerst melding wordt gemaakt van een Volkenbond. Grey vraagt House hoe groot hij de kans acht dat Wilson voor het idee van een Volkenbond is. Ook vraagt hij naar Wilsons bereidheid om eventueel op te treden tegen Duitsland indien het een uitnodiging tot een vredesconferentie aan de laars zou lappen. Het is daarom niet toevallig dat House vanaf medio 1915 bij Wilson steeds krachtiger aandringt op een actievere rol op het internationale toneel. Meer en meer probeert de kolonel zijn president ervan te overtuigen dat hij een verlichte natie vertegenwoordigt en dat het een groot voorrecht zou zijn als hij op

basis van christelijke idealen Amerika als weldoener in de wereld zou kunnen positioneren. Als geen ander wist House dat dit soort redeneringen de ijdele Wilson aanspraken. Hij zag als een van de eersten wat voor man de president was: een moralist met opvallend veel trekken die doen denken aan het negentiende-eeuwse Amerikaanse materiële en geestelijke superioriteitsgevoel.

Philip Dru: Administrator kan het best getypeerd worden als een strategisch product van 'presidentiële medewerkers' om de Verenigde Staten en Groot-Brittannië zij aan zij op te laten trekken tegen de Duitse agressor. De internationalisering van Wilson moest planmatig maar voorzichtig ter hand worden genomen. Zowel House als Grey realiseerde zich dat er veel voor nodig was om Wilson tot oorlogsdeelname te bewegen. Dat wordt bevestigd in een recent verschenen biografie. In *Woodrow Wilson*, van de historici Kendrick Clements en Eric Cheezum, wordt nog eens duidelijk gemaakt dat de Amerikaanse president een naar binnen gekeerd persoon was die niets van roekeloze avonturen moest hebben.

De verdienste van deze veelzijdige en gedetailleerde studie is vooral dat zij tegenwicht biedt aan het beeld van de edele Wilson, die als een engel uit de hemel der Amerikaanse onschuld neer komt dalen in de duisternis van Europa. Volgens de auteurs was Wilson een gecompliceerde man, soms vriendelijk en vergevingsgezind, op andere tijden ijdel en onvoorspelbaar. Brilljante ingevingen wisselde hij af met onwaarschijnlijk domme fouten die hij wist af te dekken met een beroep op hogere principes. Wilson was natuurlijk een geweldig redenaar, die vorm en inhoud van een oratie even belangrijk vond. De interventie in Europa beredeneerde hij meer vanuit Amerikaanse waarden dan vanuit Amerikaanse belangen.

'In zijn redeneringen kwam House tegemoet aan Wilsons behoefte zijn presidentiële macht in puriteinse idealen te formuleren.'

Geboren op 28 december 1856, groeide Wilson op in een beschermd maar niet echt vriendelijk presbyteriaans milieu. Hij stamde uit een oud Schots-Iers geslacht van dominees. Zijn vader was een gevierd prediker in verscheidene kerken in het zuiden van de Verenigde Staten, maar geenszins rigide in de leer. Geregeld legde hij een biljartje, liet zich een 'Scotch' goed smaken, en rookte als zuiderling graag een pijp met 'plain tobacco' uit Virginia. Wilson zelf had een grote voorliefde voor Engeland en een ongekende bewondering voor Gladstone vanwege diens literaire begaafdheid en de wijze waarop deze staatsman zijn diepchristelijke geloof combineerde met een krachtig staatsmanschap. Tegen een vriend zei Wilson dat als zijn regering betrokken zou raken bij buitenlandse problemen, hij dit als een 'irony of fate' beschouwde, want zijn gehele loopbaan had tot dusver slechts betrekking op binnenlandse zaken. Dit vaak aangehaalde citaat, ter bekrachtiging van Wilsons binnenlandse oriëntatie, wordt door de auteurs van *Woodrow Wilson* gerelativeerd. Zij laten zien dat Wilson zich juist als een nationalist manifesteerde, die als historicus geen moeite had met de legitimering van de Amerikaanse oorlog tegen Spanje om Cuba, de Filippijnen en Porto Rico in 1898. Amerika's expansie rechtvaardigde hij op basis van een blind vertrouwen in de Amerikaanse mens en de stellige overtuiging dat zijn land een bijzondere plaats innam in Gods heilsplan voor de wereld.

Deze grondhouding van Wilson - waarin hij de Verenigde Staten een goddelijk doel toeschreef - was volgens Clements en Cheezum de reden dat de president twijfelde over een Amerikaanse deelname aan de oorlog. Maar hij stond open voor een adviseur als House, die Wilsons buitenlandse beleid graag in termen van een heilige missie verwoordde. In zijn pogingen Wilson tot een oorlogsverklaring te bewegen, maakte de kolonel opvallend weinig gebruik van politiek-strategische argumenten. In zijn redeneringen kwam hij juist tegemoet aan Wilsons behoefte zijn presidentiële macht in puriteinse idealen te formuleren.

De auteurs onderschrijven de gangbare historische opvatting dat Wilson slechts met moeite tot een oorlogsverklaring jegens Duitsland bereid was. Zelfs nadat de Duitsers op 7 mei 1915 het Britse passagiersschip *Lusitania* getorpedeerd hadden - waarbij 128 Amerikanen het leven verloren - en zij in januari 1917 een onbeperkte duikbootoorlog hadden afgekondigd, bleef de president er vurig op hopen dat zijn sacrosancte Amerika het Europese strijdgewoel kon negeren. Toen een maand later de Britse geheime dienst de Amerikanen het beroemde Zimmermann-telegram in handen speelde, waarin de Duitsers de Mexicanen poogden aan te zetten tot een oorlog tegen hun grote noorderbuur, werd Wilson wel gedwongen over te gaan tot een officiële oorlogsverklaring. Saillant detail is dat House via Grey en de Britse geheime dienst eerder dan de president op de hoogte was van de inhoud van dit telegram en ook precies wist wanneer Wilson daarvan in kennis zou worden gesteld.

Hoewel in de Amerikaanse geschiedschrijving de relatie tussen Wilson en House vaak aan de orde is geweest en veel aandacht is uitgegaan naar de rol die House als onderhandelaar in Versailles innam, geven bovengenoemde werken voeding aan de gedachte dat de kolonel een essentiële invloed had op het Amerikaanse besluit tot deelname aan de oorlog. In dit opzicht had Europa veel te danken aan Wilsons rechterhand. Dit is meteen de reden waarom *Philip Dru* en *Woodrow Wilson* niet in een Europese universiteitsbibliotheek mogen ontbreken.

Dr. Hans Veldman is docent Amerikanistiek en Internationale Marketing aan de Haagse Hogeschool.

Besproken boeken:

Philip Dru: Administrator
door **Edward Mandell House, 1912.**
Heruitgave IndyPublish.Com.
Washington 2003.
196 pag., € 48,70

Woodrow Wilson
door **Kendrick A. Clements en Eric A. Cheezum.**
CQ Press. Washington 2003.
375 pag., € 22,25